

NAGY ÁDÁM

A dualizmus kori városi választókerületek országgyűlési képviselőinek kollektív emlékezete

Bevezetés

A tanulmány során a dualizmus kori városi kerületek parlamenti képviselőinek kollektív emlékezetével foglalkozom. Választásom azért esett eme csoportra, mivel egy jól körülhatárolható téren belül meghatározható kérdéskörrel van szó. Vagyis arról, hogy az egykori választókerület, azaz a város őrzi-e, és ha igen, miképpen az egykori képviselőjének emlékét. A kutatás fő kérdése ennek kapcsán, hogy a kollektív emlékezetben mennyire, milyen hangsúlyosan jelenik meg a politikus, mint hivatás. Előzetes felvetésem ezzel kapcsolatban, hogy kevésbé, mivel egy város szempontjából nem feltétlen ez a lényeges, sokkal inkább a lokálisan kifejtett tevékenység, esetleg az életpálya egy másik olyan területe, mely identitásteremtő erővel bírhat. Szintén lényeges kérdés, hogy kiknek alakulhat ki emlékezete. Ezzel kapcsolatban azt gondolom, a lokalitás sokkal fontosabb szerepet játszik, mint az országos hírnév, hiszen egy településnek a legfontosabb a saját dicső múlt bemutatása, ezzel együtt pedig a lokális identitásteremtés.

Kutatásom egyaránt kvalitatív és kvantitatív. Az általam összegyűjtött adatokból indulok ki, elemezve azokat. Ezeket példákkal támasztom alá. A vizsgálat során 169 személyt választottam ki 59 választókerületből. Mivel elsősorban a Cieger András által meghatározott *professzionális politikusok* rétegére koncentrálok, így ők mind helyet kaptak a vizsgálatban, de a pontosabb elemzés lehetősége érdekében több helyi vagy ismertebb személyt is kiválasztottam. (Általában véve is törekedtem az egykori politikusok adekvát kategorizálására, egyúttal arra is, hogy e kategóriák jelen elemzést is strukturálják.) Aki valamilyen emlékezeti hellyel rendelkezik az adott városban, az szintén helyet kapott a kutatásban. Az adatok gyűjtésénél fontos forrás volt a <https://nori.gov.hu/>, a <https://www.kozterkep.hu/>, a Google Térkép, valamint a Sturm-féle országgyűlési almanach.

Városi választókerületek és a képviselők

Az elemzésnél azért esett a választásom elsősorban a városi kerületekre, mivel a kollektív emlékezet alapvetően csoportfüggő, vagyis valamilyen csoport álláspontjához kapcsolódik. Jan Assmann alapján elmondható, hogy a csoportot a maguk és mások múltjáról való tudás határozza meg.¹ Egy közösség saját identitását úgy képes őrizni, hogy megkülönbözteti magát és saját történelmét a többiektől és az ő emlékezetüktől. A csoport érdeke továbbá ennek fenntartása, mivel ha a különbségtevés képessége megszűnik, az a közösség megszűnését is eredményezi. Vagyis a kollektív emlékezethez szükséges kollektív tudat is, mely egy város esetében sokkal inkább elképzelhető, mint a vidéki kerületek kapcsán. Hiszen utóbbiak igen sokfélék. Marta Karkowska egy tanulmányában rámutatott, hogy helyi szinten mennyire fontos szerep jut a történelmi személyeknek, mivel általuk maga a történelmi esemény is befogadhatóbbá válik, könnyebbé teszik az azonosulást – ezáltal pedig az identitásteremtést.²

Kérdés persze, hogy maguk a politikusok mennyire alkalmasak arra, hogy az emlékezet figuráivá váljanak. Cieger András volt az, aki érzékeltette a politikusok tevékenységének korabeli percepcióját. Ehelyütt csak röviden említek néhány gondolatot, mely az emlékezet kapcsán érdekes lehet. Egyrészt ahogy arra Cieger a *Küzdelem az arénában* című írásában³ rámutatott, a századfordulóra felerősödött a parlamentben a verbális és fizikális erőszak. Ilyen volt például az obstrukció, de akár a Tisza István elleni merénylet is. Ezek, mivel nem vontak maguk után látványos büntetéseket, az agresszív magatartás továbbterjedését eredményezték; mindez kihatott a politikusokra, az apparátusra és végső soron a választókra is, ami összességében rontotta a politikusok megítélését.⁴ Az agresszió mellett Cieger a politikusokról keringő toposzokat is elemezte, melyek közt egyaránt voltak pozitívak és negatívak.⁵ Azonban sokkal inkább az utóbbiak köszöntek vissza az irodalmi művekben, amelyek pedig a kulturális emlékezet kapcsán kulcsfontosságúak. Összességében a korabeli megítélést tekintve az, hogy valaki a korban a parlamentben politizált, még önmagában vélhetőleg kevés volt ahhoz, hogy emlékezet szerveződjön személye köré. Azonban a gyakori negatív konnotáció ellenére igen sok egykori képviselő köré alakult ki emlékezet. Ha azt nem a parlamenti tevékenység váltotta ki, akkor érdemes megvizsgálni a helyben kifejtett tevékenységeket, az elért eredményeket, valamint a kerülethez való kötődést is. Mielőtt azonban ezekre rátérek, szót kell hogy ejtsek a kerületekről és az azt képviselő politikusokról is.

A városi választókerületek száma korántsem volt egységes: gyakran módosult a 19. század során, ennek köszönhetően összesen 98 település birtokolt önálló mandátumot.

¹ Assmann 2018: 40–41.

² Karkowska 2013: 279.

³ Cieger 2016.

⁴ Uo.: 129–131.

⁵ Cieger 2010: 134.

A dualizmus korában a legnagyobb változást az 1877. évi X. tc. jelentette, mely nagymértékben módosította a városi kerületeket.⁶ Itt Tisza Kálmán fő célja az volt, hogy megszüntessék főleg azon erdélyi városok képviseletét, ahol a választók száma nem érte el a 300 főt. A parlamenti vitát követően végül Csíkszeredát, Illyefalvát, Kolozst, Hátszeget és Vajdahunyadot megyei választóközponttá tették, míg Brassó és Nagyszében két-két mandátumhoz jutott.

Az 1877-es módosítást követően, Budapestet nem számítva, a városok mintegy 86%-a jelentősebb, legalább középvárosi kategóriába sorolható.⁷ Ugyanakkor az országban funkcionális szempontból városnak minősülő települések mintegy 62%-a nem rendelkező városi jogállással, míg az önálló képviselővel rendelkező településeket tekintve Békésnek, Békéscsabának, Csongrádnak és Szarvasnak nem volt városi jogállása. Bereck, Oláhfalú és Szék sem funkcióját, sem pedig jogállását tekintve nem minősült városnak, még Vízakna jogilag igen, de funkciójában már nem.⁸

Az egykori kerületek kapcsán érdemes megvizsgálni a települések mai etnikai viszonyait, hiszen ezek nagymértékben befolyásolhatják a dualizmus kori politikusok kollektív emlékezetét a határon túl. Magyarországon belül csupán egy város, Gyöngyös nem tart fent emlékezetet egyik egykori képviselőjének sem.

Ország	Kerületek összesen	Emlékezettel rendelkező választókerületek	Emlékezettel nem rendelkező választókerületek
Magyarország	30	29	1
Szlovákia	5	0	5
Románia	18	8	10
Szerbia	5	1	5
Horvátország	1	0	1

1. ábra: Városi választókerületek és képviselők emlékezetének viszonya

Sajátos, hogy a Heves megyei szinten ismertnek mondható Kovách Lászlónak vagy a korban és részben ma is országos hírnévnek örvendő Pulszky Ferencnek sem alakult ki emlékezete Gyöngyösön. Magyarozatként szóba jöhet, hogy noha Pulszky és Kovách kampányainak folyamatosan központi témája volt Gyöngyös megyeközponttá tétele, Eger azonban ezt rendszeresen megakadályozta. A város képviselői így az utókornak leginkább a kudarcot hagyták meg, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy fel sem merült az emlékezeti hely kialakítása a városban egy dualizmus kori képviselőnek sem.⁹

⁶ Pap 2014: 128–129.

⁷ Uo. 131.

⁸ Uo.

⁹ Eger 1874. július. 16. 1.

De a teljesség igénye miatt fontos megemlíteni, hogy Kovách Lászlóról készült egy rövid életrajz, neve pedig időnként felmerült konferenciák alkalmával, azonban emlékezetéről így sem beszélhetünk.¹⁰

Ha a határon túli településeket tekintjük, a kép igen változatos. Szlovákiában az egykori választókerületekben nincs nyoma az egykori képviselők emlékezetének. Ez vélhetően az etnikai viszonyokkal magyarázható. A 2011-es adatok szerint a magyarok aránya egyedül Besztercebányán éri el a 8%-ot, de például Körmöcbányán, Selmec- és Bélabányán az arány közel nulla. Ennek fényében érthető, hogy a döntően szlovák lakosság nem kíván magyar politikusra emlékezni.¹¹ Szlovákiához képest az erdélyi területek jóval árnyaltabb képet adnak. Itt ugyanis találhatunk emlékhelyeket például Temesváron vagy Aradon, ahol a magyarok aránya 10% alatti. Ez azzal magyarázható, hogy a város mint közeg jobban hajlik a különböző etnikumok befogadására, amennyiben a lokális politikának ez az érdeke. Ugyanakkor érdekes, hogy például Szatmárnémetiben vagy Oláhfaluban (ma Szentegyháza) magas a magyarság aránya, de a képviselők emlékezete nem kimutatható. Az sokkal inkább a hagyományos székely és erdélyi történelmi alakok felé hajlik (mint például Bethlen Gábor vagy Gábor Áron).¹² A ma Szerbia területén található délvidéki városok azért különösek, mivel nem maradt fenn szinte egyetlen egykori politikusnak sem emlékezete. Ez különösen a magas arányú magyar lakossággal rendelkező Szabadkán (30%) és Zentán (77%) meglepő. Egyedül Újvidéken találhatunk kollektív emlékezetre utaló nyomot, azonban nem magyar nemzetiségű képviselőhöz kapcsolódva, ami aligha meglepő, ha számba vesszük, hogy itt ma már a magyarság aránya csekély (4%). Ennek megfelelően kollektív emlékezete Miletics Szvetozárnak alakult ki, aki viszont a szerb nemzeti mozgalom egyik kiemelkedő alakja volt, és mindemellett a város polgármestere is.¹³ Végül meg kell említeni Fiumét (ma Rijeka). Itt a magyarság aránya eltörpül a többi etnikum mellett (0.33%), és az egykori képviselőkről sem emlékeznek meg.¹⁴

A kutatás során azon településeket választottam ki, ahol az Országgyűlés tagjainak archontológiája¹⁵ alapján olyan személyt találtam a képviselők közt, aki az adott helyen emlékezeti hellyel rendelkezik, vagy pedig a Cieger András által meghatározott dualizmus kori professzionális politikus kategóriájába sorolható. Így 59 városi választókerületet emeltem ki. Az 1877. évi X. tc. alapján csak addig vizsgáltam a kerületet, amíg az önálló mandátummal rendelkezett. Figyelembe véve a ma meglévő határokat, Magyarországon 30, Romániában 18, Szerbiában és Szlovákiában 5-5, Horvátországban pedig 1 kerület található. Az 59 településen összesen 169 képviselő 229 alkalommal szerzett mandátumot.¹⁶ Közülük 54% vehető számba *professzionális politikusként*.

¹⁰ Molnár 2000: 25–30.

¹¹ Statisztikákat lásd: Szlovákiai Magyar Adatbank: <https://telepulesek.adatbank.sk/> (2021. május 13.)

¹² Erdély mai etnikai viszonyait lásd: <https://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/> (2021. május 13.)

¹³ A vajdasági etnikai adatokat lásd: <https://kisebbssegkutato.tk.hu/sebok-laszlo-vajdasag-1870-2011> (2021. május 13.)

¹⁴ Rijeka etnikai viszonyait lásd: <https://rm.coe.int/16806a55bc> (2021. május 13.)

¹⁵ Lásd: Ballabás–Pap–Pál 2020.

¹⁶ Térképet lásd: Melléklet 1.

Ezt a kategóriát Cieger András úgy határozta meg, hogy az a képviselő, aki 20 évet eltöltött a parlamentben, és hivatásának tekintette a politizálást, professzionálisnak mondható. Ugyanakkor figyelembe kell venni a képviselő életkorát is, hiszen vannak olyan személyek, akik vélhetően sokkal több időt tölthettek volna a Tisztelt Házban, ha a parlament folyamatosan ülésezik 1867 előtt is. De a fiatalon elhunyt képviselőknél is fennáll hasonló dilemma (például Baross Gábor esetében). Így a 20 év helyett talán szerencsésebb 18-18,5 évben megállapítani a határt.¹⁷

	Képviselők összesen	Professzionális politikus	Polgármesterek
Parlamenti képviselők	168	92	13

2. ábra: A városi kerületekben megválasztott képviselők kategorizálási lehetőségei I.

A professzionális politikus elsősorban azt a réteget jeleníti meg, mely kevésbé kapcsolható szorosan a saját kerületéhez, sokkal inkább az országos politikához. Vagyis lényegében a korabeli elitről beszélhetünk velük kapcsolatban. Cieger András kutatása alapján elmondható, hogy a professzionális politikusok egyfajta presztízsrangsort követtek a választások alkalmával. Vagyis a növekvő népszerűségnek örvendő jelöltek a jelentősebb kerületekbe áramlottak, függetlenül a személyes kapcsolat meglététől. A választókerületek pedig szintén egymással vetélkedtek ezekért a személyekért, mivel ezáltal akartak hatásosabb érdekvédelemet szerezni maguknak. Így a miniszterek, pártvezérek és egyéb hírességek elsőbbséget élveztek a „politikuspiacon”. Ennek kapcsán Cieger fő megállapítása, hogy a siker legalább annyira eredményezhetett költözést az egyik választókerületből, mint a kudarc.¹⁸ A lokális elitet legjobban azok a személyek jelenítik meg, akik vagy a képviselőség előtt, vagy után a *polgármesteri posztot* is elnyerték a városukban. A mandátumot szerző képviselőknek ők mintegy 8%-át teszik ki.

Az emlékezet kialakulásának lehetőségét vizsgálva talán a legérdekesebb szempont a politikusok helyi kötődésének kérdése, hiszen a lokális elitre vélhetően szívesebben emlékeznek, mivel könnyebben képes megteremteni a helyi identitást. Itt meg kell jegyezni, hogy mivel néhány képviselőt több kerületben is megválasztottak (mint például Lukács Bélát vagy Jókai Mórt), a helyi kötődést érdemes egyesével vizsgálni. Ennek okán 229 személlyel kell számolni.

A helyi kötődéssel kapcsolatban alapvetően két kategorizálási lehetőség adódik. Ezeket érdemes összevetni, mivel bár hasonló elven működnek, mégsem fedik egymást tökéletesen. Cieger András az első kategóriát további két csoportra osztja attól függően, hogy megválasztása előtt milyen kapcsolatban volt a kerülettel. Így beszélhetünk

¹⁷ Részletesen lásd: Cieger 2010: 131–135, Cieger 2017: 10–11.

¹⁸ Cieger 2017: 13.

helyi elitről és a „híres idegen” vagy „befolyásos ismeretlen” kategóriájáról.¹⁹ Előbbihez 113, utóbbihoz 108 személy kapcsolható. Vagyis az eloszlás nagyjából kiegyenlítettnek tekinthető.

Diverzebb képet lehet kapni Pál Judit csoportosítása alapján, aki az Erdélyben megválasztott képviselőket elemezte. Ő a helyi eliten belül megkülönböztet teljes kötődésű (45) és szoros kötődésű (33) politikusokat, de azok is ide vehetők, akik származás (13) útján kapcsolódnak az adott kerülethez. Pálnál a gyenge kötődés (30) és a kötődéssel nem rendelkezők (93) feleltethetők meg leginkább a híres idegen kategóriájának.²⁰ Az általam kiválasztott képviselők közül 11 esetben nem lehetett egyértelműen megállapítani a kötődés jellegét a páli értelemben, azonban az igen valószínű, hogy a ciegeri kategóriákon belül a „híres idegenek” közé sorolhatók. Ahogy az ábrán is látható, a két csoportosítás nem fedi egymást tökéletesen. Ennek fő oka, hogy a gyenge kötődésűek közül nem mindenkinél mondható meg egyértelműen, melyik csoportba tartozik, hiszen van néhány képviselő, akiről igen kevés életrajzi adat áll rendelkezésre, melyek arra nem elegendőek, hogy egy várossal való viszonyra egyértelműen következtetni lehessen. Négy olyan eset van, amely egyik kategóriára sem vonatkoztatható. Ez az a négy mandátum, amit Kossuth Lajos szerzett meg, de emigrációja miatt sosem tudta betölteni őket. Ez okból a várossal való kapcsolata is értelmezhetetlen.

Kerülethez való kötődés	Cieger-kategória	Pál-kategória
Nem vonatkozik rá	4	4
Ismeretlen	-	11
Nincs kötődés	-	93
Gyenge kötődés	-	30
Híres idegen/ Befolyásos ismeretlen	108	-
Származás	-	13
Szoros kötődés	-	33
Teljes kötődés	-	44
Helyi elit	112	-

3. ábra: A városi kerületekben megválasztott képviselők kategorizálási lehetőségei II.

A helyi kötődés mellett érdekes kategorizálási lehetőséget nyújt Pap József csoportosítása, aki a parlamenti képviselőség előtti tevékenységéből, illetve a származásból indult

¹⁹ Cieger 2003: 95.

²⁰ Pál 2016: 64–65.

ki.²¹ Ezek az adatok az országgyűlési almanachokban aránylag jól megmaradtak, de nem minden esetben állapíthatóak meg pontosan. Gyakran találkozni olyan személlyel, akire több kategória is illik. Ezen esetekben a döntő az, amit leginkább hangsúlyoznak, vagy ami a jelentősebb lehetett az életműben. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy valaki csak azért kerül egyik vagy másik kategóriába, mert mást nem ismerünk az életművéből. Tipikusan ide sorolhatók a birtokosból lett képviselők.

A Pap által felsorolt kategóriák alapján megállapítható, hogy a városi kerületeket az értelmiségiek uralták (43%), de jelentős volt a főnemesek (24%) és a hivatalnokból lett képviselők (21%) száma is. Utóbbi elsősorban vármegyei hivatalnokokat jelentett, de előfordult néhány minisztériumi alkalmazott is. Az értelmiségiek túlnyomó részét ügyvédek és publicisták tették ki. Érdeemes még kiemelni az egyházi személyeket is. Áchim Liker Andrásnál pedig paraszti származást lehet kimutatni.

Tevékenységek	Mandátumot szerzett képviselők
Nem vonatkozik rá	1
Paraszti származás	1
Egyéb (értelmiségi)	73
Hivatalnokból lett képviselő	35
Egyházi személyek	7
Katonai pályáról lett képviselő	2
Birtokosból lett képviselő	8
Főnemesből lett képviselő	41

4. ábra: A városi kerületekben megválasztott képviselők kategorizálási lehetőségei III.

A Pap József által meghatározott kategóriákat is érdemes részletesebben vizsgálni, mint ahogy azt ő is megtette a Heves megyei képviselők tekintetében.²² Ennek kapcsán azt vettem alapul, hogy milyen tevékenységet űzött az egykori képviselő mint fő foglalkozás. Vagyis mi az, amire emlékezni lehet vagy érdemes emlékezni az életművet tekintve. Ez alapján megkülönböztettem a kormánytagokat, állami és megyei tisztviselőket, az ügyvédek és jogászokat, de nagy egységet képeznek a valamilyen irodalmi tevékenységet űzők is. Itt elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy az adott képviselő egykorú (vagy későbbi) funkciója mennyiben befolyásolja az emlékezetet, annak kialakulását. Hipotézisem ugyanis az volt, hogy példának okáért egy ügyvédre vélhetően kevesebben emlékeznek, mint egy miniszterelnökre. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a városért kifejtett tevékenységet sem, mely gyakran erősebb emlékezetet kiváltó erő, mint az országos ismertség.

²¹ Pap 2014: 332, 336, 342, 352.

²² Pap 2016: 328–358.

A tevékenységek eloszlását nézve a legnagyobb számban a kormánytagok (23%) képviseltették magukat, de jelentős az ügyvédek (18%), a valamilyen irodalmi tevékenységet végzők (13%), a birtokosok (11%) és a megyei tisztviselők (10%) száma is.

Tevékenységek	Képviselők	Emlékezettel rendelkező képviselők
Nem vonatkozik rá	1	1
Egyéb	10	8
Hivatásos katona	2	1
Egyházi személy	7	6
Gazdálkodó/Birtokos	18	5
Tanár	4	2
Író/Költő/Publicista	23	11
Közgazdász	3	2
Jogász	8	4
Ügyvéd	31	16
Megyei tisztviselő	16	5
Állami tisztviselő	5	0
Kormánytagok	40	12

5. ábra: A képviselők tevékenységeinek eloszlása

A kormánytagokat részletesebben megvizsgálva elmondható, hogy országos viszonylatban szinte mindenkinek van legalább egy-két emlékezeti helye. Azonban az általuk képviselt városokban csak mintegy 30%-nak. Ebben a kategóriában szinte mindenki a professzionálisok közé sorolható a dualizmus korát tekintve.²³ Az emlékezeti hellyel rendelkezők közt viszont csupán 7:5 fő arányban oszlik el a professzionálisok javára. Az is megállapítható, hogy döntő többségben az emlékezeti hellyel rendelkezők a helyi elitbe sorolhatók. Ahol ez nincs meg, ott egyértelműen a városi tevékenység vagy az országos ismertség a döntő. Érdekes példa utóbbira Kossuth Ferenc esete Cegléden, ahol az apjának köszönhetően az egész családra emlékezni kívánnak, de a város emlékezetpolitikáját nagymértékben az idős Kossuth uralja.²⁴

Az irodalmi tevékenységet végzőket tekintve talán kevésbé meglepő, hogy közel 50% rendelkezik valamilyen emlékezeti hellyel az egykori kerületében. Azonban ez is

²³ Kivétel nyolc fő: Baross Gábor, Ghyczy Kálmán, Károlyi Mihály, Kerkápoly Károly, Klauzál Gábor, Klebelsberg Kuno, Mikó Imre és Ordódy Pál.

²⁴ <http://www.kossuthmuzeum.hu/> (2021. március 5.)

erősen helyi jellegű. A 12 személyből ugyanis csupán két személynél, Törs Kálmánnál (Szentesen) és Jókai Mórnál nem lehetett kimutatni helyi kötődést. A professzionális politikusok száma a csoportban viszonylag alacsony, csupán 9 fő. De találhatunk itt egy polgármestert is, a már említett Miletics Svetozár személyében.

Érdekes összevetni a megyei és az állami tisztségviselők közé sorolt személyeket. Az államiak közül mindenki professzionális politikus, kerületeikben nem lehetett kötődést megállapítani. Ellenben a megyei tisztviselők közt, bár többségben vannak a professzionálisak, megjelenik a helyi elit is. Kiemelendő, hogy azon személyek, akik ebben a kategóriában emlékezeti hellyel rendelkeznek, legalább „szorosán kötődtek” egykori választókerületükhöz. A megyei tisztviselők közt szintén találhatunk egy polgármestert: Császár Bálintot, aki a tisztséget Sepsiszentgyörgyön töltötte be.

A gazdálkodók és birtokosok közt zömében professzionális politikusokat találunk. Ellentétben azokkal, akik emlékezeti hellyel rendelkeznek, ott ugyanis az arány 2:3 a nem hivatásosok javára. Itt érdemes megemlíteni Áchim Liker András személyét, aki paraszti származásúként került a parlamentbe. Az egyébként Békéscsabához kötődő politikusnak országszerte létesültek emlékhelyei.²⁵ Az emlékezeti hellyel rendelkezők közül egyedül Mocsáry Lajos és Kiskunhalas között nem tudtam kötődést felfedezni.²⁶

Bár előzetes hipotézisem szerint a jogászokra és ügyvédekre kevésbé emlékeznek, ez az adatokat tekintve csak részben igaz. Ugyanis nagyjából 50% rendelkezik valamilyen emlékezeti hellyel az egykori választókerületében. Az ide tartozó személyek 41%-a minősül professzionálisnak. Közülük négy fő: Barabás Béla, Eötvös Károly, Horváth Lajos és Ugron Gábor rendelkezik emlékezeti hellyel. Azonban a magas arány elsősorban annak köszönhető, hogy itt lelhetjük fel a legtöbb polgármestert, szám szerint tízet. Az ügyvédek közt Bencs László, Csiky Sándor, Kada Elek, Kiss Lajos, Saára Gyula és Salacz Gyula található, míg a jogászok közt kizárólag a polgármesterek rendelkeznek emlékezeti hellyel. Ide sorolható Aidinger János, Soltész-Nagy Kálmán, Szentpáli István és Töpler Kálmán.

A hét egyházi személy Bobory Kálmán, Göndöcs Benedek, Hock János, Pór Antal papok, valamint Szilády Áron lelkész és Horváth Mihály²⁷ püspök, továbbá Latinovits Gábor címzetes püspök. Egyedül utóbbi nem rendelkezik emlékezeti hellyel az egykori választókerületében. Professzionálisnak egyedül Hock János minősül, aki az emlékezetben nem feltétlenül mint pap maradt meg, hiszen életpályájának fontos eleme volt, hogy az őszirózsás forradalmat követően betöltötte a Magyar Nemzeti Tanács elnöki pozícióját is.²⁸ Az egyházi személyek emlékezhelyeinek magas számát vélhetőleg az is indokolja, hogy Hock Jánost kivéve mindenki szoros vagy teljes kötődéssel rendelkezett

²⁵ Lásd: <https://www.kozterkep.hu/> (2021. március 5.)

²⁶ <http://www.c3.hu/~klio/klio971/klio105.htm> (2021. március 5.)

²⁷ Horváth Mihály a Szemere-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere is volt, így a kormánytagok közé is kerülhetett volna, de a dualizmus korában elsősorban mint püspök és történetíró ismerték, ezért végül az egyházi személyek közé soroltam be. <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/horvath-mihaly/> (2021. március 9.)

²⁸ <http://intezet.nori.gov.hu/national-tombs/budapest/fiumei-uti-temeto/hock-janos/> (2021. március 5.)

a választókerületében. Ezalól egyedül Horváth Mihály lehet kivétel, aki esetében nem lehetett egyértelműen megállapítani a kötődést, ezért az ismertelenek közé került.

A tevékenységek közt található még négy tanár: László Mihály, Zsilinszky Mihály, Kemény Mihály és Solymossy Endre. Utóbbi nem minősíthető professzionális politikusnak, azonban emlékezete csak neki és Kemény Mihálynak van egykori választókerületében. Mindkét személynél erős kötődés mutatható a város felé.²⁹ A közigazdászok közül szintén ketten bírnak emlékezeti hellyel: Kautz Gyula és Lichtenstein József, akik közül előbbi sorolható a hivatásos politikusok közé. Kerületükhöz mindkét személy erősen kötődött.³⁰ A hivatásos katonák közé két politikust soroltam, Klapka Györgyöt és Pap Lajost. Előbbi amellet, hogy ezer szállal kötődött Temesvárhoz, nem csupán ott, hanem országosan is rendelkezik egyfajta emlékezettel, köszönhetően a szabadságharcban betöltött szerepének.³¹

Az egyéb kategóriába tartozók (6%) igen változatos képet mutatnak: egy személyhez egy tevékenység tartozik. A professzionálisak és a nem profi politikusok 50-50%-ban oszlanak el. Érdekeség, hogy két kivétellel³² mindenki rendelkezik emlékezeti hellyel. Itt talán a legismertebb név Herman Ottó, akit sokkal inkább zoológusként és az utolsó magyar polihisztorként tartanak számon, mint politikusként.³³ De kiterjedt emlékezettel bír például Molnár Józsiás mint egykori malomtulajdonos vagy Hilbert Károly is, aki mint sertéskereskedő kezdte pályafutását.³⁴ Az egyéb kategóriában szintén egy polgármester, Gubody Ferenc található, aki mérnök végzettséggel rendelkezett.³⁵

A dualizmus kori városi kerületek képviselőinek emlékezeti helyei

A kerületek és a képviselők bemutatása után szükségesnek tartom, hogy a hozzájuk kapcsolódó emlékezeti helyekről is ejtsek néhány szót, mielőtt megvizsgálám az egyes kategóriákat. A vizsgálat során csupán azokkal az emlékhelyekkel foglalkoztam, melyek ma is léteznek. Ezek kilenc típusba rendezhetők. Eszerint az egykori kerületekben leggyakrabban utcaneveket (33%) találhatunk, de jelentős számban fordulnak elő szobrok (17%), sírhelyek (11%), emléktáblák (12%) és az egykori politikusok neveit hordozó közintézmények (12%). Jóval kisebb arányban fordulnak elő parkok (2%) és épületek

²⁹ Solymossy Endrét lásd: Dunántúli Protestáns Lap 1908. szeptember 13. 642. Kemény Mihály emléktábláját lásd: http://bekeswiki.bmk.hu/images/0/03/KemenyM_emlektabla.jpg (2021. március 5.)

³⁰ Kautz Gyulát lásd: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kautz-gyula-7627C/> (2021. március 5.) Lichtenstein Józsefet lásd: Dobrossy 1998: 13–19.

³¹ <https://temesvar.blogrepublic.eu/2011/02/27/klapka-gyorgy/> (2021. március 5.)

³² Hoitsy Pál mint csillagász és Neiszidler Károly mint kereskedő.

³³ <http://www.hermanottointezet.hu/herman-otto%20> (2021. március 5.)

³⁴ Molnár Józsiást lásd: Sturm 1901: 322–323. Hilbert Károlyt lásd: <https://www.kozterkep.hu/24990/hilbert-karoly-siremleke> (2021. március 5.)

³⁵ Nagykőrösi Hírlap 1985. október 19. 1.

(3%). Az egyéb kategóriába 2% tartozik. Az utóbbi csoportban olyan különlegesnek mondható emlékezeti helyeket is találhatunk, mint például a Göndöcs Benedek Országos Gasztronómiai Emlékverseny³⁶ vagy például a Kada Elekről elnevezett Kadafalva, mely a mai Kecskemét egyik városrésze. Az egyéb kategóriába soroltam a szervezeteket is, melyek elsősorban azért lehetnek érdekesek, mivel a névadót általában úgy választják ki, hogy alkalmas legyen közösségi identitást teremteni, illetve kifejezni a társaság céljait. Ilyen például a Tisza Lajosról elnevezett Tisza-koalíció Szegeden, mely egyben egy politikai pártot is jelöl.³⁷

Emlékhelyek	Emlékhelyszám	Emlékhelyszám (%)
Sírhely	17	11%
Emléktábla	20	12%
Utca	55	34%
Közintézmény	18	11%
Szobor	27	17%
Park	3	2%
Épület	5	3%
Egyéb	3	2%
Tér	13	8%

6. ábra: Emlékhelytípusok a városi kerületek képviselői kapcsán

Ha a politikusokkal vetjük össze az emlékhelyeket,³⁸ akkor az látható, hogy a képviselők mintegy 18%-a egy, 8%-a kettő, 4%-a három, 2%-a pedig négy, illetve öt emlékhellyel rendelkezik. Ugyanakkor a hat és hét emlékhellyel rendelkezők csupán 1-1%-ot tesznek ki. A legtöbb képviselő (64%) azonban egyáltalán nem rendelkezik emlékezeti hellyel a városában.

³⁶ <https://www.visitgyula.com/gyulai-programok/orszagos-gasztronomiai-emlekverseny/> (2021. március 14.)

³⁷ <https://szeged.hu/hirek/30374/folszalltak-a-kek-lufik-bemutatkozott-a-tisza-koalicio-akiknek-csak-az-a-fontos-hogy-a-programjuk-megvalosuljon> (2021. március 14.)

³⁸ Politikus/választókerület viszonylatban, vagyis 228 fővel kell számolni.

Emlékhelyek alakulása kerületen belül	Emlékhelyszám
Egy emlékhellyel rendelkező	41
Két emlékhellyel rendelkező	19
Három emlékhellyel rendelkező	9
Négy emlékhellyel rendelkező	4
Öt emlékhellyel rendelkező	2
Hat emlékhellyel rendelkező	3
Hét emlékhellyel rendelkező	3
Nincs emlékhely	147

7. ábra: Emlékhelyek alakulása kerület és képviselő viszonylatában

Ennél talán beszédesebb adat, ha a professzionális politikusok arányát nézzük az egyes kategóriákon belül, mivel ők azok, akik általában véve kevésbé kötődtek a kerületükhöz. De mellettük a polgármesterekre is érdemes figyelni, akik pedig a helyi elitet képesek legjobban megjeleníteni. Így az egy emlékhellyel rendelkező személyek közül 17 esetben emelhetünk ki professzionális politikust, míg polgármesterből négytel találkozhatunk. Érdekes tény, hogy a több emlékezeti hellyel rendelkezőket tekintve egyre kevesebb professzionális politikust találunk. A 19 két emlékhellyel rendelkező személy közül 6 tekinthető hivatásosnak. Így számuk majdnem egyenlő a polgármesterekkel (5 fő).

A három emlékhellyel rendelkezők közt már csupán azt az Apponyi Albertet fedezhetjük fel, aki a kerületét – Jászberényt – mintegy 20 éven át képviselte, így jelentős szerepe volt a város dualizmus kori fejlődésében.³⁹ A polgármesterek közül szintén egy fő, a Nagykőröst vezető Gubody Sándor tartozik ide.⁴⁰ A négy emlékhellyel rendelkezők csoportja azért érdekes, mivel csupán helyi személy található közöttük, de egyikük sem professzionális vagy polgármester.⁴¹ Az öt emlékhellyel rendelkezők közt két személyt találhatunk. Egyikük Miskolc egykori polgármestere, Szentpáli István,⁴² a másik Kossuth Lajos. A hat emlékezeti hellyel rendelkezők közt szintén egy polgármester, a kecskeméti Kada Elek található,⁴³ azonban a hét emlékezeti hellyel rendelkezők közt polgármester már nem, de professzionális politikus azonosítható, mégpedig Tisza Lajos személyében, aki jelentősen hozzájárult Szeged újjáépítéséhez.⁴⁴

³⁹ <http://www.grapponyi.hu/index.php/news.html> (2021. március 14.)

⁴⁰ Nagykőrösi Hírlap 1985. október 19. 1.

⁴¹ A négy képviselő: Klauzál Gábor (Szeged), Mikó Imre (Kolozsvár), Molnár Józsiás (Kézdivásárhely), Szilády Áron (Kiskunhalas).

⁴² <https://www.kozterkep.hu/8709/dr-szentpali-istvan-emlektabl> (2021. március 14.)

⁴³ <http://kecskemet.varosom.hu/latnivalok/szobrok/Kada-Elek-mellszobra.html> (2021. március 14.)

⁴⁴ <https://www.kozterkep.hu/323/tisza-lajos-emlekszobor> (2021. március 14.)

Az emlékhellyel nem rendelkezők (146 fő) mintegy 80%-a professzionális politikus. Az a harminc fő, akik ezen kívül esnek, főleg olyan helyi vagy a dualizmus korában országosan ismert személyek, akiknek nem tudott emlékezetük fennmaradni, vagy ki sem alakult. Esetleg határon túlra került, ami sok esetben ellehetetlenítette az emlékezet kialakulását. Érdekes még megemlíteni, hogy egy polgármester itt is található, mégpedig a debreceni Kiss Lajos személyében.⁴⁵

Ebben a fejezetben a vizsgálati eredmények bemutatását követően az emlékezet helyeinek két típusát szeretném bemutatni részletesen. Egyrészt a szobrokat, mivel ezek a legköltségesebbek, ezért viszonylag ritkának mondhatók, valamint a sírhelyeket mint speciális emlékhelytípust.

Az egykori városi választókerületekben összesen 27 elemzésünk szempontjából releváns szobrot találhatunk. Ezek 19 dualizmus kori politikust jelenítenek meg. Az alkotások nagyjából 50-50%-ban oszlanak meg a mellszobor és az egész alakos szobor közt. A képviselők esetében csupán négy professzionális politikust lehet felfedezni, illetve két polgármestert. Azonban a szoborállításnál elsősorban az látszik, hogy a helyi kötődésű politikusok élveznek elsőbbséget, illetve azok, akik nagyobb mértékben meghatározták a város fejlődésének alakulását.

A politikusok közül hármuknak állítottak legalább három emlékművet. Baross Gábornak Győrben, Kada Eleknek Kecskeméten, Kossuth Lajosnak pedig Szentesen, Pécsen és Hódmezővásárhelyen. Kossuthnál a szobrok száma azonban inkább az országos emlékezetnek köszönhető, semmint a lokális kötődésnek. Ha a szoborállítások időpontjait tanulmányozzuk, az látható, hogy hetet még a dualizmus korában állítottak (századforduló időszaka), kilencet az államszocializmus időszakában (Kádár-korszak), a legtöbbet, tizenegyet pedig a rendszerváltást követően. Utóbbiaknál érdekesség, hogy csupán öt köthető egyértelműen a politikai jobboldalhoz, mely előszeretettel nyúl vissza ehhez az időszakhoz. A szoborállításokat sokkal inkább a helyi identitás megteremtésére való törekvés motiválja, mintsem az országos politika.⁴⁶ Erre jó példa a 2016-ban állított Baross-szobor, melynek avatóünnepségén az egykori politikus városért végzett munkáját méltatta a beszédet mondó alpolgármester, valamint a jelen nemzedéket is felszólította Baross örökségének követésére. Külön érdekesség, hogy az avatásról szóló hírműsorban a „jelenbe is visszahozták” Baross Gábert, mondván mostantól bárki készíthet fotót az egykori képviselővel. Ez a kollektív emlékezet megnyilvánulásának tipikus formája.⁴⁷

Az egykor mandátumot szerzett politikusok emlékművei közül kettő nevezhető hányattatott sorsúnak. A szentesi Kossuth Lajos-szobor, mely tereprendezés miatt két alkalommal is helyet változtatott,⁴⁸ valamint a Kiskunfélegyházát 31 évig képviselő Holló Lajos szobra. Utóbbi a pénzhiánynak és részben az érdektelenségnek köszönhetően csupán 80 évvel később, 2004-ben kerülhetett eredetileg kijelölt helyére.⁴⁹

⁴⁵ <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k11227.htm> (2021. március 14.)

⁴⁶ <https://www.kozterkep.hu/alapjan> (2021. március 9.)

⁴⁷ https://www.youtube.com/watch?v=aAtl6_M6X74 (2021. március 9.)

⁴⁸ <https://www.kozterkep.hu/8086/kossuth-lajos> (2021. március 09.)

⁴⁹ <https://www.kozterkep.hu/7080/hollo-lajos> (2021. március 9.)

Érdeemes röviden szót ejteni a képviselők sírhelyeiről is mint egy sajátos emlékezeti helyről. Ha ezeket megvizsgáljuk, látható, hogy a legtöbb személyt a lakhelyén (33%) vagy a Fiumei Úti Sírkertben (28%) helyezték örök nyugalomra. Utóbbit a vizsgálati alanyok közt tömegesen előforduló professzionális politikusok nagy száma indokolja. A városi kerületek képviselői esetében azok a sírhelyek kerültek be az emlékezet helyei közé, melyek az egykori választókerületben találhatóak, ezt szinte kizárólag a lakhely kategória fedi le. Külön csoportot képeznek a kolozsvári Házsongárdi temető sírhelyei (2%). Az egyéb (6%) kategóriába azok a sírhelyek kerültek, melyekről bár tudni, hogy hol találhatóak, az ott nyugvó személy hellyel való kötődése nem állapítható meg egyértelműen. A sírok jelentős része (28%) azonban megsemmisült, vagy pontos helye nem ismert.

Sírhelyek	Sírhelyek száma
Fiumei Úti Sírkert	47
Farkasréti temető	2
Házsongárdi temető	3
Egyéb	11
Ismeretlen	48
Lakhely/Családi kriptá	55
Zentralfriedhof	1
Budavári koronázó főtemplom	1

8. ábra: A képviselők sírhelyeinek elhelyezkedése

A kutatás szempontjából talán legszemléletesebben a Fiumei Úti Sírkert vizsgálható. A Nemzeti Pantheonba tudatosan temették azokat, akikre emlékezni akartak. Kérdés persze, hogy ma is megemlékeznek-e róluk. Ez azonban inkább az országos emlékezeti hajlandóságot tükrözi, semmint a lokálisat, de mégsem elhanyagolható, mivel hatással lehet az előbbi az utóbbira. A Fiumei Úti Sírkert két olyan forrását szeretném itt bemutatni, melyek egyrésztől kiemelnek bizonyos sírhelyeket, vagy be is mutatják azokat. Az egyik a Tóth Vilmos által szerkesztett *Fiumei Úti Sírkert*.⁵⁰ Itt a szerző részletesen bemutatja a fontosabb személyek sírjait, például Kossuth Lajosét és Kossuth Ferencét vagy Jókai Mórét.⁵¹ De a kötet végén megtalálható a védettnek nyilvánított sírok listája is, mellyel nagyjából teljesen lefedi az általam kutatott réteget.⁵² A másik érdekesnek mondható forrás egészen újszerű. A *FiumeGuide* telefonos applikációt emlékezetpolitikai célok hívták életre, mivel fő feladatuként a fiatalok megszólítását tűzte ki.⁵³ Ebben jóval kevesebb személyre bukkanhatunk, mint Tóth Vilmos könyvében: Horváth Mihály püspök, Irányi Dániel,

⁵⁰ Tóth 2008.

⁵¹ Uo.: 33, 68.

⁵² Uo.: 211–224.

⁵³ <https://play.google.com/store/apps/details?id=hu.professzional.android.nori.fiumeiguide> (2020. június 16.)

Jókai Mór, Károlyi Mihály, Klapka György, Kossuth Lajos, Pulszky Ferenc, Szilágyi Dezső és Wekerle Sándor szerepel az adatbázisában. Az alkalmazás leírást ad az elhunyt személyről és sírhelyéről is. A NÖRI-vel szoros kapcsolatot fenntartó applikáció értékítélettől sem teljesen mentes. Ezt jól mutatja Károlyi Mihály életrajza, melyben bizonyos kijelentések (például, hogy „szerepe volt a szélsőséges politikai erők és a terror megjelenésében”) meglehetősen torzok. Ezt azért némileg igyekszik azzal korrigálni, hogy bemutatja a mai politikai jobb-, illetve baloldal álláspontját is. Igaz, utóbbira csupán fél mondatot szentel.

A lakóhelyükön eltemetett képviselők sírjainak hasonlóképpen történő elemzése szinte lehetetlen feladat. A sírok legtöbb esetben nehezen beazonosíthatók, csupán egy-egy feljegyzés van róluk, így temetőbejárások nélkül keveset tudni róluk. Szerencsés esetben kötődik hozzájuk valamilyen emlékezeti rítus, de általában ezek kevesebb figyelmet kapnak a tudósításokban, mint például a szobrok, illetve az ezekhez kötődő megemlékezések.

Napjainkban országos emlékezettel rendelkezők

A dualizmus kori városi kerületek képviselőinek és kollektív emlékezetüknek általános bemutatása után szeretnék rátérni az általam kiemelt kategóriákra, elsőként az országos emlékezettel rendelkezők csoportjára. A csoportba 13 plusz 1 képviselőt választottam ki, melyek közül van, aki egyértelműen rendelkezik országos emlékezettel, míg mások inkább csak az emlékezetpolitika hatására kerültek előtérbe. A vizsgálat ezen részében az érdekes az egykori választókerületeket tekintve, hogy kap-e a képviselők emlékezete lokális színezetet, vagy megmarad a kötelező, állami formában. Valamint az is elképzelhető, hogy nem is emlékeznek rá helyi szinten. Amennyiben azonban beszélhetünk emlékezetről, az is megtekinthető, megjelenik-e benne a politikus mint hivatás.

Azokat a politikusokat tekintve, akikről feltételezhető országos emlékezet, elmondható, hogy összesen 22 városi kerületet képviseltek. Ezek közül 10 őrzi egykori képviselőjének emlékét. Ez az arány elsősorban azzal indokolható, hogy több olyan település választotta meg őket, mely Trianont követően a magyar határon kívülre került, illetve ahol a későbbiekben drasztikusan csökkent a magyarok aránya, így ezekben nem feltétlenül cél egy dualizmus kori képviselő emlékének ápolása. De két olyan magyarországi települést is találunk (Debrecen, Békéscsaba), ahol nem szívesen emlékeznek az egyébként országos hírű egykori képviselőikre. Ezen okok miatt a városi választókerületekben nem találunk Károlyi Mihály (Cegléd), Klebelsberg Kuno (Kolozsvár), Széll Kálmán (Pozsony), Tisza István (Arad, Vizakna), Wekerle Sándor (Temesvár) vagy épp Herczeg Ferenc (Versec) nevét viselő emlékművet.

Országos viszonylatban szemlélve ezen egykori politikusok emlékezetét én 207 emlékezeti helyet azonosítottam. Ez azonban a valóságnál jóval kevesebb, hiszen a Kossuth Lajos vagy épp Jókai Mór nevét viselő utcákat lehetetlen összeszámolni. Így

elsősorban a nagyobb városokra, a nevezetességekre, illetve az egykori városi kerületekre összpontosítottam az adatok gyűjtése közben.⁵⁴ Ezzel együtt is az utcanevek csoportja a legnépesebb (47), de a szobrok (37) és közintézmények (29) is gyakoriak. Az emléktáblák magas száma (36) pedig azért érdekes, mivel zöme egyetlen személyhez köthető.

Kossuth Lajos helye ebben a kategóriában megkérdőjelezhetetlen. Ő azon kevesek közé tartozik Magyarországon, aki olyan mértékben képes lefedni a nemzetet, hogy még az egymástól eltérő nézeteket valló jobb- vagy baloldal számára is hivatkozási alapot képes nyújtani.⁵⁵ Cegléden, Hódmezővásárhelyen, Szentesen és Pécsen is mandátumot szerzett, mely elsősorban a dualizmus rendszere elleni Kossuth-kultusz megnyilvánulásának tekinthető. A források alapján úgy tűnik, hogy bár Hódmezővásárhelyen, Szentesen és Pécsen egyaránt szobor, tér és utca is viseli a nevét, ezek nem haladják meg a kötelező (általában '48-as) állami emlékezéseket. Így Kossuthra mint a nemzet jelentős személyére emlékeznek, habár Pécs turisztikai honlapján mint egykori képviselőjüket említik.⁵⁶ A pécsihez nagyon hasonló a hódmezővásárhelyi szobor is, mely a magyaros ruhába öltözött, kezét szívére helyező Kossuthot ábrázolja.⁵⁷ Ezzel szemben Szentesen a kezében kardot tartó és beszédet mondó kormányzóként örökítették meg Kossuthot.⁵⁸

Kossuth kultusza talán leglátványosabban Cegléden kap lokális színezetet, mely egyben igen egyedivé is teszi. Ezt bizonyítja az is, hogy a ceglédi Kossuth-kultusz 2014-ben felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség jegyzékére. Jelentősége, hogy erős identitásképző ereje van. Gyökere alapvetően két eseményhez kötődik: Kossuth ceglédi toborzó körútjához, valamint ahhoz a 100 tagú küldöttséghez, mely meglátogatta az emigrációban élő egykori kormányzót.⁵⁹ A városban, bár található az egykori politikus nevét viselő tér, utca, gimnázium vagy művelődési ház, mégsem ezek a legfontosabbak, hanem azok a rendezvények, rituálék, melyek igazán hatással vannak a helyi közösségre. Ilyen például a Kossuth Toborzó Ünnepe és Huszárfesztivál, mely Kossuth egykori ceglédi látogatását hivatott évente feleleveníteni, így szakralizálva az eseményt.⁶⁰

Kossuth után második személyként mindenképpen a „magyar Dickenst”, azaz Jókai Mórt kell említeni. Az egykori írófejedelem tekintélyes számú emlékezeti helyvel rendelkezik. A városi választókerületeket szemlélve ez a szám jóval csekélyebb. A határon túlra került Erzsébetvárosban, illetve Kassán nem maradt fenn emlékezete. Hódmezővásárhelyen pedig mindössze egy utca őrzi emlékét. Bár voltak arra irányuló tudományos törekvések, hogy Jókai politikai szerepvállalása megjelenjen, tekintélyes irodalmi munkássága minden mást háttérbe szorít(ott).

⁵⁴ Az adatgyűjtés során elsősorban a köztérkép.hu-t és a Google Maps-et vettem alapul.

⁵⁵ Björnsson 2018: 75–76.

⁵⁶ <https://www.iranypecs.hu/hu/fedezd-fel-pecset-2/kossuth-lajos-szobra-hu> (2021. március 15.)

⁵⁷ <https://www.kozterkep.hu/1454/kossuth-lajos-szobra> (2021. március 15.)

⁵⁸ <https://www.kozterkep.hu/8086/kossuth-lajos> (2021. március 15.)

⁵⁹ http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=0_kossuth_kultusz (2021. március 15.)

⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=N-grQT2uriE> (2021. március 15.)

A magyarok többségének Apponyi Albert neve Trianon kapcsán lehet ismerős. Elsősorban védőbeszéde volt az, ami kiváltotta országos szintű emlékezetét.⁶¹ Kiemelt szerepét mutatja többek közt, hogy nem a Fiumei Úti Sírkertben helyezték örök nyugalomra, hanem a Budavári koronázó főtemplomban, ezzel is hangsúlyozva személyének különlegességét.⁶² A dualizmus időszakában Békéscsabát és Jászberényt képviselte, utóbit közel húsz évig. Békéscsabán nem található emlékezeti helye, ellenben Jászberényben általános iskola és tér is viseli nevét. A tanintézményben helyezték el továbbá mellszobrát is. A jászberényi Apponyi-emlékezetben az iskola honlapja alapján egyértelműen megjelenik a politikus mint hivatás, hiszen Apponyira mint a város egykori aranymandátumos képviselőjére hivatkoznak.⁶³

Elsősorban mint közmunka- és közlekedésügyi miniszter ivódott be a magyarság emlékezetébe Baross Gábor, köszönhetően a vasútfejlesztésben elért eredményeinek. Ezt alátámasztja a 24 darab nevéhez fűződő emléktábla is, melyek főként a vasúti csomópontoknál, állomásokon találhatók. Az általa képviselt városokat tekintve azonban Pécsen nem található hozzá kapcsolható emlékezeti hely. Ezzel szemben Győr két mellszobrát, két emléktáblát és egy egész alakos szobrot állított egykori képviselője emlékére. Ezek mellett szakközépiskola és utca is viseli a nevét. Ezt az emlékezési hajlandóságot Baross rövid idejű, de annál eredményesebb győri munkája indokolja. Elsősorban mint politikusra emlékeznek vele kapcsolatban, mégpedig olyanra, aki nagyban hozzájárult a város fejlődéséhez az 1883-as árvíz utáni károk helyreállításakor a Rába szabályozásával, a vasút kiépítésével, a Kereskedelmi és Iparkamara központjának Győrbe költöztetésével vagy éppen a telefonszolgálat kiépítésével.⁶⁴

Klapka György emlékezete (hasonlóan Kossuthéhoz) elsősorban 1848–49-hez kapcsolható. Ezt mutatja az is, hogy személyének egyik legismertebb emléke a Thaly Kálmán által szerzett, de Egressy Béni által megzenésített Klapka- vagy Komáromi-induló.⁶⁵ Klapka a dualizmus időszakában amnesztiát kapott, és rövid ideig képviselte Temesvárt. A városban őrzik emlékét, de nem úgy, mint egykori képviselőjüket (meg sem említik), hanem mint a város híres szülöttét és mint ’48–49-es honvédtábornokét. Szülőháza és a rajta lévő emléktábla magyarul és románul egyaránt megemlékezik az egykori szabadságharcosról.⁶⁶

Klebelsberg Kuno esete némiképp különbözik az eddigiektől, hiszen ő országos hírnevét elsősorban a Horthy-korszakban véghez vitt oktatáspolitikájának köszönheti. A dualizmus korában Kolozsvárt képviselte, ahol emléke elhalványult. A Horthy-korszakban Szeged választotta meg képviselőnek, ahol ma is ápolják emlékét. Amellett,

⁶¹ A beszédet 2020-ban filmben is feldolgozták *A beszéd – Apponyi a magyar ügy védelmében* címen. <https://mediaklikk.hu/video/a-beszed-apponyi-a-magyar-ugy-vedelmeben-2/> (2021. március 15.)

⁶² Temetéséről filmhíradó is készült 1933-ban, mely szintén hozzáférhető mindenki számára. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=495> (2021. március 15.)

⁶³ <http://www.grapponyi.hu/index.php/news.html> (2021. március 15.)

⁶⁴ <http://www.barossgyor.hu/hun/baross-gabor-es-gyor-kapcsolata.html> 2021. március 15.

⁶⁵ <https://papageno.hu/featured/2018/07/ahol-a-klapka-indulo-szuletett/> 2021. március 15.

⁶⁶ <https://bagyinszki.eu/archives/3771> 2021. március 15.

hogy síremléke is ott található,⁶⁷ lakótelep és könyvtár, valamint külön társaság is viseli a nevét. Szeged városa 2000-ben szobrot állított az egykori politikus emlékének megőrzése végett.⁶⁸

Trefort Ágoston bár talán kevésbé ismert, mint Klebelsberg, mégis az országosan emlékezettel rendelkezők kategóriájába sorolandó, hiszen mint vallás- és közoktatásügyi miniszter jelentős szerepe volt a magyar oktatás fejlődésében. Emlékét közintézmények, utcák, terek, szobrok, díj és fiúkórus⁶⁹ is őrzi. Az általa képviselt két város közül Pozsonyban nem található emlékhely. Sopronban teret neveztek el róla, de Treforthoz kapcsolható jellegzetességek, rítusok nem kimutathatók.

Tisza Kálmán a dualizmus korának egyik legmeghatározóbb politikusa volt. Azonban nevét viselő emlékezeti helyeket igen keveset találunk. Annak ellenére, hogy életét és munkásságát igen részletesen feltárták, személye kapcsán inkább egyfajta érdektelenség figyelhető meg. A „generális” öt városi választókerületben is szerzett mandátumot, legtovább ezek közül Debrecen képviselte. Egyedül Nagyváradon található bizonyos értelemben vett emlékhelye, mivel a róla elnevezett teret csak a magyar nyelvű lakosság jelöli így. (A hivatalos román elnevezése Parcul Traian.)

Mint azt korábban írtam, Orbán Balázs, Károlyi Mihály, Széll Kálmán, Tisza István, Wekerle Sándor nem rendelkezik a városi választókerületekben emlékezeti hellyel. Legegyértelműbben közülük Tisza Istvánt és Károlyi Mihályt lehet az országosan ismert kategóriába sorolni. Vélhetőleg folyamatosan viták keresztjében álló személyük is nehezíti, hogy több emlékezeti helyük alakuljon ki. Velük kapcsolatban ezért érdemes megemlíteni a kollektív emlékezet politikafüggőségét. Ha az adott személy nem alkalmas arra, hogy legitimálja az aktuális hatalmat, akkor emlékét egy idő után háttérbe szorítják. Jó példa erre Károlyi Mihály esete Cegléden. A város vezetése egykori képviselőjükről 1989-ben még iskolát nevezett el,⁷⁰ ma azonban semmilyen emlékhelye nem lelhető fel a rendszerváltás utáni, többségében a politikai jobboldal által vezetett városban. A Cegléd város honlapján található várostörténet sem említi személyét.⁷¹

Wekerle Sándor, bár szintén a dualizmus korának elismert politikusa volt, de ez az emlékezeti helyek számában kevésbé mutatkozik meg. A legtöbb szülővárosában, Mórton található.⁷² Orbán Balázusra széles körben emlékeznek, de főleg Kelet-Magyarországon és Erdélyben. Az egykori székely író sírja Székelyföldön igazi látványosságnak számít.⁷³ Széll Kálmán talán az egyik legkevésbé ismert az előbbieket közül. Elsősorban a 2010 utáni emlékezetpolitika volt az, ami beemelte a köztudatba az egykori miniszterelnököt, kezdve a Széll Kálmán Terv meghirdetésével.⁷⁴ Ezt

⁶⁷ <https://www.kozterkep.hu/19540/grof-klebelsberg-kuno-siremleke> 2021. március 16.

⁶⁸ <https://www.kozterkep.hu/343/klebelsberg-kuno-szobor> 2021. március 16.

⁶⁹ https://hir6.hu/cikk/90511/kezdetben_22en_voltak_ma_tobb_mint_50en 2021. március 16.

⁷⁰ <http://www2.cegledikersuli.hu/official/index.php/iskolankrol/iskolank-tortenete> (2021. 08. 08.)

⁷¹ <https://www.cegled.hu/?t=varos/tortenelem> (2021. 08. 08.)

⁷² <https://archiv.mor.hu/index.php?L=hu&P=31&M=196> (2021. március 15.)

⁷³ <https://www.kozterkep.hu/6657/orban-balazs-sirja-es-emlekmuve> (2021. március 15.)

⁷⁴ <http://ecopedia.hu/szell-kalman-terv> (2021. március 15.)

követte az egykor valóban Széll Kálmán nevét viselő Moszkva tér átnevezése a politikus nevére,⁷⁵ majd szobrának felavatása a téren.⁷⁶

Az országos politikusok mellett speciális eset Herczeg Ferencé, akinek még nem lehet egyértelműen megmondani, hogy kialakul-e országos emlékezete, azonban a 2018 utáni emlékezetpolitika ráirányította a figyelmet, elsősorban azzal, hogy beemelték az iskolai irodalmi kánonba.⁷⁷ De említhetjük még a nevével alapított irodalmi díjat is 2019-ben.⁷⁸ A Horthy-korszakban nagy népszerűségnek örvendő írónak nincs emlékezeti helye az általa képviselt, de Trianont követően Szerbiához csatolt Versecen. Emlékezete alapvetően Badacsonytördemicre összpontosul, itt töltötte utolsó éveit villájában. A településen a nevét egykori háza, utca és a helyi strand viseli. Tiszteletére szobrot is avattak.⁷⁹

Az országosan ismert politikusok kapcsán összességében meg kell jegyezni, hogy talán a két író kivéve elsősorban mint politikusokról emlékeznek meg. Lokális színezetet azonban csak igen ritkán kapnak, legfőképp akkor, ha helyben végzett munkásságuk maradandó értékű, illetve ha személyük megtalálja a kapcsolatot a lokális identitással, mellyel kiegészítik és fejlesztik egymást.

A polgármesterek mint lokális elit

A polgármesterek közt 14 plusz 1 főt kell említeni. A városvezetőből lett képviselőket (vagy fordítva) azért is érdemes megkülönböztetni, mivel szinte kizárólag helyi, teljes vagy szoros kötődéssel rendelkező személyekről beszélhetünk. Vagyis talán ők képesek legszemléletesebben megjeleníteni a lokális elitet. Sokan közülük ügyvédként kezdték a pályájukat. Ha hozzávesszük azokat, akiknek csak a jogász végzettsége ismert, akkor ez a két foglalkozáscsoport abszolút többséget élvez (11 fő). Ha az egykori polgármesterek emlékhelyeit nézzük, akkor összesen 34-et fedezhetünk fel. Ezek valamivel kevesebb mint a fele utcanév (14). A sírhely 5 főnél található egykori székhelyükön, és maradt is fenn az utókor számára.

A mai Magyarországon található városokat tekintve az egykori polgármesterek közül kiemelkedik a Kecskeméti képviselő Kada Elek, aki az egyetlen olyan személy ebben a kategóriában, kinek emlékezete, ha csak kis mértékben is, de túlmutat városán.

⁷⁵ <https://welovebudapest.com/cikk/2020/5/21/kalefozzunk-a-godorben-de-keruljuk-el-az-emberpiacot-avagy-a-szell-kalman-ter-meseje-1> (2021. március 15.)

⁷⁶ <https://www.kozterkep.hu/38146/szell-kalman> (2021. március 15.)

⁷⁷ A 2020-as Nemzeti alaptanterv (NAT) előírja életművének tanítását. Magyar Közlöny 2020. január 31. 311.

⁷⁸ http://konyvkultura.kello.hu/egypercesek/2019/08/herczeg_f-dij (2021. március 15.)

⁷⁹ https://index.hu/kultur/2019/07/20/herczeg_ferenc_badacsony_villa_irofejedelem_labdihegy/ (2021. március 15.)

Ügyvédként kezdte pályáját, de az emlékezet inkább íróként tartja számon. Kecskemét polgármesteri posztját 26 évig töltötte be. Fő érdemeit a városépítő munkájában és a kulturális életben végzett tevékenységében határozták meg, parlamenti képviselőségről azonban kevés szó esik, ami annyiban érthető, hogy a polgármesterségre helyeződik a fő hangsúly, már csak annak hosszu ideje miatt is.⁸⁰ Nevét Kecskemét egyik városrésze, Kadafalva viseli, ahol utcát is neveztek el róla. A város összesen három szobrot állított tiszteletére, 1968-ban, 2013-ban és 2014-ben.⁸¹ Kecskeméten kívül két közeli településen, Bugacon és Izsákon viseli utca a nevét.

Miskolc városa azért kiemelendő, mert két olyan polgármestert is találhatunk itt, akik a parlamentben is képviselheték városukat. Az első Soltész-Nagy Kálmán, akire egyaránt emlékeznek képviselőként és polgármesterként. Mindenképp az utóbbi a hangsúlyos. Jó megítélését elsősorban annak köszönheti, hogy az 1878-as árvíz után újjáépítette a várost, majd részt vett annak felvirágoztatásában is. Összességében úgy értékelték személyét, hogy *„városunk történelmének egyik legszebb időszakában, az egyik legjobb polgármestere volt”*.⁸² Azonban az emlékhelyek tekintetében nevét csupán egy utca viseli. Sírja az Avas temetőben található, de konkrét rítus nem kapcsolható hozzá.

Miskolc másik polgármestere Szentpáli István, aki ezt a pozíciót 1902–1910, valamint 1917–1922 között töltötte be. Így ő lehetett az a városvezető, akinek hivatali ideje egybeesett Miskolc szabad királyi városi rangra emelésével (1907). Ugyanakkor a városépítésben is jelentős érdemeket szerzett, így kiérdemelte a „Nagy-Miskolc atyja” elnevezést. Rövid életrajzában kitérnek képviselőségére. Életpályájának érdekessége, hogy 2-2 alkalommal volt polgármestere és parlamenti képviselője Miskolcnak. Utóbbi pozícióban a második alkalommal, már a Horthy-korszak parlamentjének tagjaként. Második polgármestersége pedig az első világháborúval esett egybe, melyben a lehetőségekhez mérten sikeresen kezelte a város problémáit.⁸³ Emlékezeti helyei között meg kell említeni díszsírját a miskolci Deszkatemetőben, a nevét viselő szakközépiskolát,⁸⁴ de a neki állított két emléktáblát és a róla elnevezett utcát is.

Nem ezek az esetek az egyetlenek, ahol a városfejlődéssel kapcsolják össze az egykori polgármester személyét. Említhetjük itt még Saára Gyulát, Székesfehérvár egykori polgármesterét, akinek ahogy temetésén megfogalmazták (és az emlékezet is ezt őrzi), *„élete egy állandó áldozat volt a város javára. Áldozatul hozta vagyonát, nyugalma, és ami a legnagyobb volt, egészségét is.”* Saára emlékét egyetlen emléktábla őrzi, melyet 2017-ben avattak fel ünnepélyes keretek közt. Jelentőségét mutatja, hogy az eseményen szinte az egész városvezetés megjelent.⁸⁵

⁸⁰ <http://kecskemetszobrok.hu/latnivalok/szobrok/Kada-Elek-mellszobra.html> (2021. március 17.)

⁸¹ Szobrokat lásd: <https://www.kozterkep.hu/> (2021. március 17.)

⁸² https://miskolciszemelyek.blog.hu/2020/09/15/miskolc_legnagyobbjai_1_resz (2021. március 17.)

⁸³ Uo.

⁸⁴ https://www.miskolci-szc.hu/tagintezmenyek/miskolci_szc_szentpali_istvan_kereskedelmi_es_vendeglati_technikum_es_szakkepzoiskola/24 (2021. március 17.)

⁸⁵ <https://www.szekesfehervar.hu/felavattak-saara-gyula-egykori-polgarmester-emlektablajat> (2021. március 17.)

A nagy városfejlesztők közt említhető még Aidinger János, kinek vezetése alatt „Pécs közigazgatása a modern városok sorába emelkedett”. Emlékét Pécsen található sírja és a róla elnevezett utca őrzi.⁸⁶ A Nyíregyházát főleg gazdaságilag fellendítő, a várost 1890–1902-ig polgármesterként vezető, majd a parlamentben képviselő Bencs László szintén két emlékezeti hellyel rendelkezik.⁸⁷ Nevét szakképző iskola és utca őrzi a városban. Személyéről azonban az iskola honlapja fontosabb életrajzi adatain kívül semmilyen plusz információt nem közöl.⁸⁸

Az egri Csiky Sándor 1861-ben csak rövid ideig irányította a várost polgármesterként, mivel abban az évben országgyűlési képviselővé választották, és lemondott városvezetői pozíciójáról. A némely kérdésben radikálisan függetlenségi gondolatokat valló politikust mégis inkább mint egykori polgármestert azonosítják, vélhetően azért, mert így személye közelebb képes kerülni az egriekhez, ezáltal jobban szolgálja az identitásteremtést.⁸⁹ Az ő személye és emlékezete abból a szempontból lehet érdekes, hogy jelen lehetett 80. születésnapján az őrá elnevezett utca átadásán.⁹⁰

A soproni polgármesterről, Töpler Kálmánról a város úgy emlékezik meg, mint arról a személyről, aki 16 éves hivatali ideje alatt átsegítette a várost az első világháború nehézségein. Dualizmus kori parlamenti szerepvállalásáról azonban nem találunk utalást. Emlékét egy 2000-ben átadott utca őrzi.⁹¹

A mai országhatáron belül található egykori városi választókerületekből még két személyt kell kiemelni, Gubody Sándort és fiát, Ferencet. Utóbbi jelenti a polgármesterek csoportjában a plusz egy főt, mivel Cegléd városvezetője volt 23 éven keresztül. Ugyanakkor képviselőnek a család központjában, Nagykőrösön választották meg, akárcsak az apját. Gubody Sándor polgármesteri tevékenységéről viszonylag keveset tudni. Emlékét utca őrzi, de kiemelendő sírja is mint emlékezeti hely, melyhez egy *Temetői Séta* elnevezésű rítus is kapcsolódik. Ennek során a helyi iskola diákjai körbejárják és gondozzák Nagykőrös híres halottainak végső nyughelyét.⁹² Fiát, Ferencet Cegléd nagy polgármestereként tartják számon. Parlamenti mandátumát nem is használta ki, mivel inkább polgármesteri pozícióját tartotta meg. Cegléden nevéhez fűződik a modern település kialakítása és a Kossuth-szobor felavatása is. A városban négy emlékezeti hely említhető vele kapcsolatban: mellszobra, a Gubody-kert, valamint a nevét viselő utca és a szakképző iskola.⁹³

A listán az egyetlen személy, aki nem rendelkezik emlékezeti hellyel, a Debrecen 1861-ben polgármesterként vezető, majd később a parlamentben képviselő Kiss Lajos. Rövid

⁸⁶ <https://www.iranypecs.hu/hu/cikk/aidinger-janos-siremleke> (2021. március 17.)

⁸⁷ Bencsről bővebben lásd: M. Oberländer 1997: 324.

⁸⁸ http://bencsl-nyh.sulinet.hu/wordpress2/?page_id=91 (2021. március 17.)

⁸⁹ http://beszeloutcanevek.ektf.hu/utcanevek/c/csiky_sandor_utca (2021. március 17.)

⁹⁰ Eger 1885. március 3. 1.

⁹¹ <https://sopronanno.hu/bejegyzes/dr-topler-kalman-1861-1939> (2021. március 17.)

⁹² <http://www.hetihirek.hu/?mod=news&ccla=news&fun=shownews&id=8004796&temp=base&page=2> 2021. március 17.)

⁹³ <http://www.gubody.hu/nevadonk.htm> (2021. március 17.)

életrajza megtalálható ugyan Szinnyei József munkájában,⁹⁴ de Debrecen város honlapján az egykori polgármestereket méltató oldalon csupán a neve és az 1861-es évszám szerepel.⁹⁵

A ma határon túl található egykori városi képviselőkerületekben négy egykori polgármester azonosítható. Császár Bálint Sepsiszentgyörgy országgyűlési képviselőjeként elsősorban a székelység érdekeiért állt ki, de hozzá kötik a város polgárosodását és iparosodását is. Nevét ma utca viseli a településen.⁹⁶

Különösen érdekes az aradi Salacz Gyula esete. Az ő emlékezete kapcsán a parlamenti képviselőség elenyésző mértékben mutatkozik meg. A hangsúly egyértelműen a polgármesterségen van. Salacz a városvezetői posztot közel 25 évig töltötte be. A többi polgármesterhez hasonlóan a település az ő idején indult ugrásszerű fejlődésnek. Kiemelendő, hogy személye képes bizonyos formában egységes identitást teremteni a település román és magyar lakossága közt. Így személyének használata egy igen fejlett és előremutató emlékezetpolitikai megfontolásra vall. Ezt támasztja alá Salacz Gyula 2012-es mellszobrának avatóünnepsége, ahol egyaránt nagy számban vettek részt románok és magyarok. Ünnepi beszédet pedig egyaránt mondott a magyar nemzetiségű alpolgármester és a román nemzetiségű polgármester.⁹⁷

A harmadik erdélyi politikus Bernády György, Marosvásárhely egykori polgármestere. Az ő politikai tevékenységéről tudunk talán legtöbbet, köszönhetően Fodor János kutatásának. Bernády a polgármesterek azon csoportjába tartozik, akik a parlamentben későbbi polgármesterségüket tudták megalapozni. 1896 és 1901 közt képviselte városát a Tisztelt Házban, majd összeférhetetlenség miatt lemondott, ugyanis Marosvásárhely rendőrfőkapitánya lett.⁹⁸ Ezt az időszakot szintén karrierépítésre tudta használni. Pályájának legsikeresebb időszaka egyértelműen az első polgármestersége (1902–1912). Ez idő alatt jelentős építkezéseket folytatott a városban, ezzel megadva annak modern arculatát. Ilyen volt többek közt a városháza, a Kultúrpalota vagy a mai Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem.⁹⁹ Az első világháború után Erdélyben maradt, ahol egy rövid ideig (1926 és 1929 közt) még betöltötte a marosvásárhelyi polgármesteri pozíciót, de ez a korszak már korántsem tekinthető sikeresnek, elsősorban az impériumváltás következtében kialakult politikai helyzet miatt.¹⁰⁰ Fodor munkájában rámutat arra, hogy Bernády kultusza ma is jelen van a településen, nem csupán emlékművek tekintetében (szobor, emléktáblák, Bernády kulturális alapítvány), hanem rítusok (vetélkedő, kulturális rendezvény) formájában is.¹⁰¹

⁹⁴ Szinnyei 1899: 365–366.

⁹⁵ <https://www.debrecen.hu/hu/debreceni/debrecen-vezetoi-1271-tol/1776-1950-debrecen-polgarmesterei> (2021. március 17.)

⁹⁶ <https://www.3szek.ro/load/cikk/7806/a-szabadsagharc-haromszeki-arcai> (2021. március 17.)

⁹⁷ <https://www.aradvaros.com/blog-ar/interesele-urbei-%C3%AEnainte-de-toate-salacz-gyula-primarul-reformist-al-aradului> (2021. március 17.)

⁹⁸ Fodor 2017: 47.

⁹⁹ Fodor 2017: 63–71.

¹⁰⁰ Fodor 2017: 173.

¹⁰¹ Fodor 2017: 215.

Végezetül a polgármesterek közt meg kell említeni az Újvidéket városvezetőként és parlamenti képviselőként is szolgáló Miletics Svetozárt, aki a szerb nemzeti érdekeket próbálta érvényre juttatni működése során. Ezért, illetve az ezt propagáló publicisztikai tevékenységéért a börtönt is megjárta. A városban ma a szerb lakosság a róla elnevezett utcával és térrel tiszteleg emléke előtt.¹⁰²

Úgy gondolom, hogy az egykori polgármesteri tisztséget és képviselői mandátumot szerzett politikusok bemutatásából jól látszik, hogy lokális szinten leginkább azok esetében lehetséges az erős identitásteremtő erővel is rendelkező emlékezet kialakulása és/vagy fennmaradása, akik helyi szinten igazán maradandót voltak képesek alkotni, legyen az a város modernizációja, újjáépítése vagy épp a helyiek makacs és kitartó képvisellete. Ezek lehetnek az utókor számára azok a mozzanatok, melyeket az emlékezetpolitika kiragadhat az időből, és folyamatosan aktualizálhatja, felhasználva azt érdekérvényesítésre vagy épp a kívánt identitás megteremtésére.

Akikre szívesen emlékeznek

Az eddig leírtak alapján joggal merülhet fel a kérdés, hogy mit kezdjünk azon személyekkel, akik nem (vagy nem teljesen) országosan ismertek, és nem is egykori polgármesterek. Ahogy azt korábban említettem, a városi kerületekben megválasztott politikusok zömének emlékét csupán utcanevék őrzik, melyeket nehezen lehet elemezni. Ebben a részben azokkal szeretnék foglalkozni, akik négy vagy több emlékhellyel rendelkeznek egykori kerületükben, de nem esnek egyik eddig tárgyalt kategóriába sem.

Ezek alapján hét egykori politikust említhetünk. Közülük négyre kulturális/városfejlesztő tevékenységük miatt, míg kettőjükre inkább mint a várost képviselő politikusra emlékszik az egykori választókerület.

Utóbbiak közé *Klauzál Gábort* és *Áchim Liker András*t sorolhatjuk. Klauzál emléket Szegeden két emléktábla, egy tér és egy mellszobor őrizi, de sírhelye is itt található. A város Klauzálra elsősorban képviselőjeként és miniszterként tekint, megemlíti annak helyi kötődését.¹⁰³ Áchimnak, jóllehet országszerte is sok emlékhelye található, Békéscsabán viszont valóságos kultusza alakult ki. Az egykori parasztpolitikust a városban igencsak kedvelték, mivel származásánál fogva egy volt közülük. Ami azonban vele kapcsolatban a politikai szerepvállalását és a parasztságért tett tevékenységét is elhomályosítja, az a tragikus halála. Áchimot a Békés megyei kötődésű Zsilinszky testvérek (Endre és Gábor) ölték meg, jóllehet az eset részletei máig vitatottak. Az ügynök az lett a hosszú távú, emlékezetre gyakorolt hatása, hogy bár országos szinten

¹⁰² Szinnyei 1902: 1398–1400.

¹⁰³ <https://www.kozterkep.hu/469/klauzal-gabor-mellszobor> (2021. március 20.)

Bajcsy-Zsilinszky Endre kimagasló kultusszal rendelkezik, Békéscsabán nem viseli a nevét sem utca, sem pedig intézmény.¹⁰⁴

A fennmaradó négy helyi kulturális, tudományos életért vagy épp a városért sokat tevő személy Herman Ottó, Göndöcs Benedek, Szilády Áron és Molnár Józsiás. Herman Ottó ismertségéből és emlékhelyeinek pusztá számából kiindulva (33) az országosan ismert személyek közé is kerülhetett volna, azonban személye kevésbé van előtérben. A Tisztelt Házban Miskolcot és Szegedet képviselő utolsó magyar polihisztornak előbbi helyen hat emlékezeti helye van. Ezek közül talán a leghíresebb a Herman Ottó Múzeum, de említhetném még sírhelyét vagy az emlékházát is. Szegeden emléktáblája mellett kollégium és horgászegyesület viseli a nevét. Herman esetében a tudományos munkája szinte teljes mértékben elhomályosítja a politikai pályafutást, így az az emlékezetben kevésbé vagy egyáltalán nem jelenik meg. Nagyon érdekes azonban a nevét viselő iskola Hermant bemutató cikke, mely nagyon frappánsan egyszerre aktualizálja – „Most száján maszkkal szemléli a megfogyatkozott gyereksereget, medítál a digitális oktatásról” – és mutat személyével példát –

„[...] nem elvont szobatudós volt, hanem olyan ember, aki a tudománytól várta a magyarság nemzeti-történelmi tudatának megerősítését, nemzetközi hírnevének megalapozását.”¹⁰⁵ Ez a fajta „használata” a névadóknak aránylag ritka, főleg annak fényében, hogy egyes helyeken leírást sem találunk róluk.

Az egykori apát-plébános *Göndöcs Benedek* Gyula városára volt nagy hatással. Ezt elsősorban annak köszönhető, hogy az ő javaslatára alakították ki a város első parkját, mely a későbbiekben a kulturális élet fő színtere lett. A város a Göndöcs-kert mellett több emlékművet is állított hálából egykori képviselőjének.¹⁰⁶

Szilády Áron emlékét Kiskunhalas őrzi. A róla elnevezett iskolában elsősorban Szilády tudományos munkásságáról emlékeznek meg, hozzátéve, hogy „mindent megtett Kiskunhalas kulturális fejlesztéséért”.¹⁰⁷

Mikó Imrére Kolozsváron mint az Erdélyi Múzeum alapítójára emlékeznek, aki nagymértékben hozzájárult a város kulturális fejlődéséhez. Erdély Széchenyijének szobrát 1920-ban állították fel a szintén róla elnevezett Mikó-kertben.¹⁰⁸ A Cluj TV-ben leadott riport alapján elmondható, hogy a szobrot egy időben elhanyagolták, „dzsungelesítették”, mára azonban ennek nem látni jelét. A román lakosság is vélhetőleg pozitívabban viszonyul Mikóhoz. Annak idején, a televízióriport során elhangzott, hogy Mikó Imre megérdemelné, hogy utcát nevezzenek el róla – és mára a térképet böngészve találkozhatunk is a *Strada Mikó Imrével*.¹⁰⁹

¹⁰⁴ <https://www.beol.hu/kozelet/helyi-kozelet/bajcsy-zsilinszky-apja-miatt-kerte-szamon-paraszt-vezert-1167597/> (2021. március 20.)

¹⁰⁵ <http://hermangimnazium.hu/iskolatorteneti-kronologia/> (2021. március 20.)

¹⁰⁶ <https://www.kozterkep.hu/7089/gondocs-benedek-mellszobor> (2021. március 20.)

¹⁰⁷ <https://szilady.net/gimnaziumrol/nevadonkrol> (2021. március 20.)

¹⁰⁸ <https://www.kozterkep.hu/10559/miko-imre-grof-mellszobra> (2021. március 20.)

¹⁰⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=SU5OhT4Ev7g> (2021. március 20.)

Végezetül Molnár Józsiást kell megemlíteni. Az egykori malomtulajdonos Kézdivásárhelyet és a székelységet képviselte a Tisztelt Házban. Emlékezetét mégsem a székelyek sorsának jobbra fordításáért tett kísérletei váltották ki. Végrendeletében ő és felesége, Gaál Emília „kézdivásárhelyi polgárok a székely fajuk és városuk iránti szeretetükből” vagyonukat egy Józsiás és Emília néven működő alapítványra ruházták. Ennek elsődleges célja egy park kialakítása és a helyi diákok segítése volt.¹¹⁰

Politikus mint hivatás a kollektív emlékezetben?

Mint ahogy a fenti példákból is látható volt, a politikus mint hivatás talán kevésbé hangsúlyosan jelenik meg, mint esetleg az életpálya más szakaszai. Ennek okát véleményem szerint valahol a lokalitásban érdemes keresni. Marta Karkowska megemlíti a lokális emlékezet sajátosságai kapcsán, hogy annak kialakulása nagyban függ a közösségtől és annak helyhez, valamint csoportokhoz kötött büszkeségétől.¹¹¹ Vagyis az lesz a lényeges, amire és akire a közösség fel tud nézni, aki identitást, példát képes adni bármely generációnak. Vagyis aki maradandó értékeket tud megjeleníteni. Ez lehet akár a város-újraépítők esetében az összefogás vagy a tudományok képviselői esetében a tudás/tanulás fontossága.

Ezek az eszmék jóval könnyebben befogadhatók, ha például egy jelképben vagy személyben összpontosulhatnak. Az emlékezés fennmaradásához szükség van rítusokra, melyek időről időre szakralizálják őket, és ismét jelentéssel ruházzák fel azokat. Ezekben gyakran megmutatkoznak a helyi sajátosságok is. (Elég, ha a ceglédi Kossuth-kultuszra gondolunk.) A lokális emlékezet pedig ezektől lesz igazán érdekes, hiszen a hangsúly nem feltétlen a személy életpályáján és annak főbb elemein lesz, hanem akárcsak azon az egy apró momentumon, amely az adott közösségre, annak mindennapi életére hatással volt.

Lokális szinten tehát nem az a fontos, hogy ki volt ő, hanem az, hogy mit tett a közösségért. Ennek okán emlékezhetnek egészen rövid ideig mandátummal bíró képviselőkre, de elfelejthetnek olyanokat, akik hosszú éveig a városért munkálkodtak ugyan, de sikertelenül tették azt. Vagyis végső soron nem a képviselőség a fontos, hanem a közösségért végzett munka és annak eredménye.

¹¹⁰ <http://molnarjzozsias.ro/mj/index.php/rolunk/nevadonk> (2021. március 20.) Idézet helye uo.

¹¹¹ Karkowska 2013: 384–385

Hivatkozott források

Napi- és hetilapok

Dunántúli Protestáns Lap 1908

Eger (napilap) 1874, 1885

Nagykőrösi Hírlap (A Pest Megyei Hírlap különkiadása) 1985

Magyar Közlöny 2020

Online hivatkozások

1776–1950 *Debrecen polgármesterei* <https://www.debrecen.hu/hu/debreceni/debrecen-vezetoi-1271-tol/1776-1950-debrecen-polgarmesterei> (2021. március 17.)

A beszéd – Apponyi a magyar ügy védelmében <https://mediaklikk.hu/video/a-beszed-apponyi-a-magyar-ugy-vedelmeben-2/> (2021. március 15.)

A kolozsvári Mikó-kert története <https://www.youtube.com/watch?v=SU5OhT4Ev7g> (2021. március 20.)

A Kossuth-kultusz ceglédi hagyománya http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=0_kossuth_kultusz (2021. március 15.)

A szabadságharc háromszéki arcai <https://www.3szek.ro/load/cikk/7806/a-szabadsagharc-haromszeki-arcai> (2021. március 17.)

Aidinger János síremléke <https://www.iranypecs.hu/hu/cikk/aidinger-janos-siremleke> (2021. március 17.)

Bajcsy-Zsilinszky apja miatt kérte számon a parasztvezért <https://www.beol.hu/kozelet/helyi-kozelet/bajcsy-zsilinszky-apja-miatt-kerte-szamon-parasztvezert-1167597/> (2021. március 20.)

Baross Gábor és Győr kapcsolata <http://www.barossgyor.hu/hun/baross-gabor-es-gyor-kapcsolata.html> (2021. március 15.)

Cegléd város története <https://www.cegled.hu/?t=varos/tortenelem> (2020. augusztus 08.)

Ceglédi SZC Ungtváry László Vendéglátóipari Technikum és Szakképző Iskola. Az iskola története <http://www2.cegledikersuli.hu/official/index.php/iskolankrol/iskolank-tortenete> (2020. augusztus 08.)

City of Rijeka Intercultural Profile <https://rm.coe.int/16806a55bc> (2021. május 13.)

Csiky Sándor utca http://beszeloutcanevek.ektf.hu/utcanevek/c/csiky_sandor_utca (2021. március 17.)

Dr. Töpler Kálmán (1861–1939) <https://sopronanno.hu/bejegyzes/dr-topler-kalman-1861-1939> (2021. március 17.)

Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai <https://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/> (2021. május 13.)

Felavatták Saára Gyula egykori polgármester emléktábláját. <https://www.szekesfehervar.hu/felavattak-saara-gyula-egykori-polgarmester-emlektablajat> (2021. március 17.)

- FiumeGuide* <https://play.google.com/store/apps/details?id=hu.professional.android.nori.fiumeiguide> (2020. június 16.)
- Fölszálltak a kék lufik: bemutatkozott a Tisza Koalíció* <https://szeged.hu/hirek/30374/folszalltak-a-kek-lufik-bemutatkozott-a-tisza-koalicio-akiknek-csak-az-a-fontos-hogy-a-programjuk-megvalosuljon%2020> (2021. március 14.)
- Gróf Apponyi Albert Általános Iskola, Jászberény* <http://www.grapponyi.hu/index.php/news.html> (2021. március 14.)
- Gróf Apponyi Albert temetése* <https://filmhiradokononline.hu/watch.php?id=495> (2021. március 15.)
- Gubody Ferenc Szakképző Iskola* <http://www.gubody.hu/nevadonk.htm> (2021. március 17.)
- Helyén a Baross szobor* https://www.youtube.com/watch?v=aAtl6_M6X74 (2021. március 9.)
- Herman Ottó Intézet* <http://www.hermanottointezet.hu/herman-otto%20> (2021. március 9.)
- Herman Ottó, iskolánk névadója* <http://hermangimnazium.hu/iskolatortenetikronologia/> (2021. március 20.)
- <https://www.kozterkep.hu/> (2021. március 17.)
- IV. Göndöcs Benedek Országos Gasztronómiai Emlékverseny* <https://www.visitgyula.com/gyulai-programok/orszagos-gasztronomiai-emlekverseny/> (2021. március 14.)
- Kada Elek mellszobra, Kecskemét* <http://kecskemetszoborok.hu/latnivalok/szobrok/Kada-Elek-mellszobra.html> (2021. március 14.)
- Kemény Mihály emléktáblája. Békéscsaba* http://bekeswiki.bmk.hu/images/0/03/KemenyM_emlektablaj.jpg (2021. március 5.)
- Kezdetben 22-en voltak, ma több mint 50-en* https://hir6.hu/cikk/90511/kezdetben_22en_voltak_ma_tobb_mint_50en (2021. március 16.)
- Klapka György* <https://temesvar.blogrepublika.eu/2011/02/27/klapka-gyorgy/> (2021. március 5.)
- Kocsis Katalin: Ahol a Klapka-induló született* <https://papageno.hu/featured/2018/07/ahol-a-klapka-indulo-szuletett/> (2021. március 15.)
- Kossuth Lajos szobra, Pécs* <https://www.iranypecs.hu/hu/fedezd-fel-pecset-2/kossuth-lajos-szobra-hu> (2021. március 15.)
- Kossuth Múzeum Cegléd* <http://www.kossuthmuzeum.hu/> (2021. március 5.)
- Kossuth Toborzó Ünnepély és Huszárfesztivál Cegléden – összefoglaló* <https://www.youtube.com/watch?v=N-grQT2uriE> (2021. március 15.)
- KRK Szilády Áron Gimnázium és Kollégium – Névadónk* <https://szilady.net/gimnaziumrol/nevadonkrol> (2021. március 20.)
- Magyar Életrajzi Lexikon: Kautz Gyula* <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kautz-gyula-7627C/> (2021. március 5.)

- Mindenki megfordult az írófejedelem badacsonyi villájában.* https://index.hu/kultur/2019/07/20/herczeg_ferenc_badacsony_villa_irofejedelem_labdihegy/ (2021. március 15.)
- Miskolc legnagyobbjai 1. rész* https://miskolciszemelvek.blog.hu/2020/09/15/miskolc_legnagyobbjai_1_resz (2021. március 17.)
- Miskolci SZC Szentpáli István Kereskedelmi és Vendéglátó Technikum és Szakképző Iskola* https://www.miskolci-szc.hu/tagintezmenyek/miskolci_szc_szentpali_istvan_kereskedelmi_es_vendeglato_techikum_es_szakkepzoiskola/24 (2021. március 17.)
- Mocsáry Lajos és a románok* <http://www.c3.hu/~klio/klio971/klio105.htm> (2021. március 5.)
- Molnár Józsiás Iskola Kézdivásárhely – Névadónk* <http://molnarjozsias.ro/mj/index.php/rolunk/nevadonk> (2021. március 20.)
- Nemzeti Örökség Intézete* <http://intezet.nori.gov.hu/> (2021. március 9.)
- Nyíregyházi Szakképzési Centrum Bencs László Szakképző Iskola* http://bencsl-nyh.sulinet.hu/wordpress2/?page_id=91 (2021. március 17.)
- Puskel Péter: A város mindenek előtt – Salacz Gyula, a korszakalkotó polgármester* <https://www.aradvaros.com/blog-ar/interesele-urbei-%C3%AEnainte-de-toate-salacz-gyula-primarul-reformist-al-aradului> (2021. március 17.)
- Sebők László: Vajdaság településeinek etnikai és felekezeti statisztikája, 1870–2011* <https://kisebbssegkutato.tk.hu/sebok-laszlo-vajdasag-1870-2011> (2021. március 13.)
- Szell Kálmán terv* <http://ecopedia.hu/szell-kalman-terv> (2021. március 15.)
- Szlovákiai Magyar Adatbank* <https://telepulesek.adatbank.sk/> (2021. május 13.)
- Temesvár – Klapka György szülőháza* <https://bagyinszki.eu/archives/3771> (2021. március 15.)
- Temetői Séta* <http://www.hetihirek.hu/?mod=news&cla=news&fun=shownews&id=8004796&temp=base&page=2> (2021. március 17.)
- Új Állami Irodalmi Díj* http://konyvkultura.kello.hu/egypercesek/2019/08/herczeg_f-dij (2021. március 15.)
- Wekerle Sándor móri köztéri emlékműve* <https://archiv.mor.hu/index.php?L=hu&P=31&M=196> (2021. március 15.)

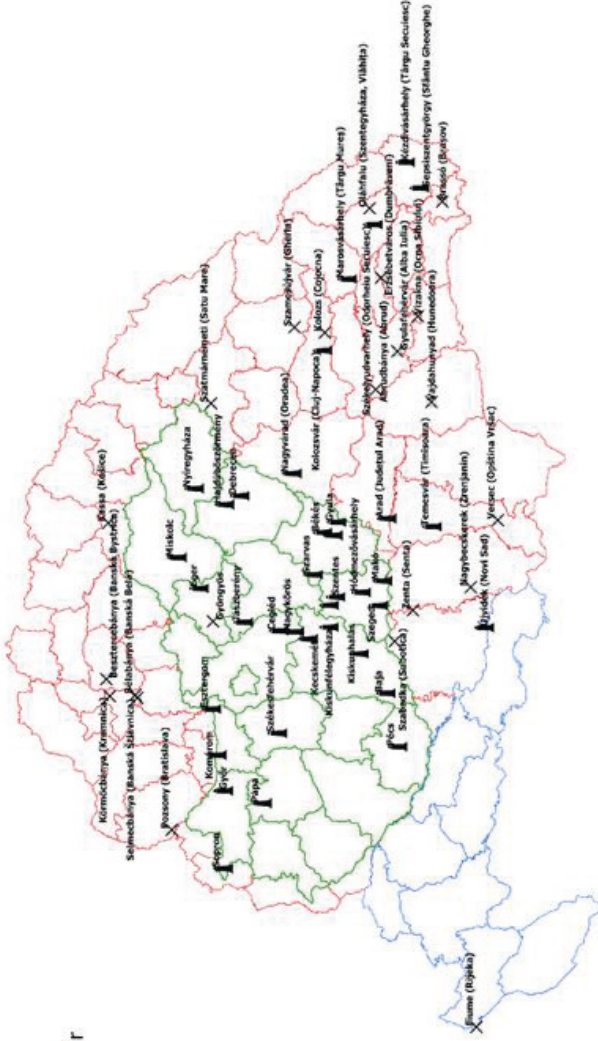
Hivatkozott szakirodalom

- Assmann, Jan 2018: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Atlantisz, Budapest.
- Ballabás Dániel – Pap József – Pál Judit 2020: *Képviselők és főrendek a dualizmus kori Magyarországon. Az országgyűlés tagjainak archontológiája.* Líceum Kiadó, Eger.
- Björnsson, Páll 2018: Egy nemzeti hős megalkotása. Jón Sigurðsson (1811–1879) emlékezete és a nemzeti egység megteremtése Izlandon. *Aetas* 33. évf., 1. sz. 69–78.

- Cieger András 2003: Érdekek és stratégiák. A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában. *Korall* 4. évf., 13. sz. 87–106.
- Cieger András 2010: A politikus mint hivatás a 19. századi Magyarországon? *Korall* 11. évf., 42. sz. 131–150.
- Cieger András 2016: Küzdelem az arénában. Az erőszak szerepe a magyar parlamenti politizálásban a dualizmus korában. *Aetas* 31. évf., 1. sz. 102–131.
- Cieger András 2017: Jókai Mór, a profi politikus? *Aetas* 32. évf., 2. sz. 5–15.
- Dobrossy István 1998: *Borsod és Miskolc 1848–1849-ben. Naplók, töredékek, visszaemlékezések*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.
- Fodor János 2017: *Bernády György. Politikai életrajz*. Lector, Marosvásárhely–Kolozsvár.
- Karkowska, Marta 2013: Ont he Usefulness of Aleida and Jan Assmann's Concept of Cultural Memory for Studying Local Communities in Contemporary Poland – the Case of Olsztyn. *Polish Sociological Review* 20. évf., 183. sz. 369–388.
- M. Oberländer Erzsébet 1997: Három nyíregyházi polgármester. Adalékok a nyíregyházi Bencs-család egyik ágának történetéhez. In: Nagy Ferenc (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XII. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza. 319–345.
- Molnár József 2000: Címképünk Visontai Kovách László földbirtokos, politikus, közéleti személyt ábrázolja. *Gyöngyösi Músor* (2000). 25–30.
- Pál Judit 2016: Választók, választási részvétel és választói magatartás Székelyföldön a dualizmus korában. Az erdélyi választójog sajátosságai és a választókerületek átalakulása. *Aetas* 31. évf., 1. sz. 45–75.
- Pap József 2014: *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Akadémiai, Budapest.
- Tóth Vilmos 2008: *Fiumei Úti Sírkert*. Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság, Budapest.

Melléklet

- város
- X Emlékhellyel nem rendelkezik
- ▲ Emlékhellyel rendelkező
- A mai megyehatár
- Dualizmus kori horvát megyehatár
- Dualizmus kori megyehatár

1. melléklet: A dualizmus korában önálló parlamenti képviseléssel rendelkező városok